

ISUSOVA NASTUPNA PROPOVIJED U KAFARNAUMU*

(Mt 4,17)

Mato ZOVKIC

Sinoptici nisu zabilježili što je Isus radio iza svoga krštenja i četrdesetodnevno posta u pustinji. Prema Ivanu (1,35—37; 3,22—24; 4,1—3) on je ostao u Judeji uz Jordan, blizu mjesta gdje je Preteča krštavao te se zadržavao zajedno sa svojim prvim učenicima. Sva četvorica evanđelista svjedoče da je Isus napustio Judeju kad je Ivan bio uhapšen te se uputio prema Galileji. Od nastupa u Galileji počinje prema sinopticima Isusovo javno djelovanje. Luka je kao nastupnu propovijed Isusovu prikazao onu u Nazaretu (4,16—27), gdje Isus najavljuje samoga sebe kao donosioca radosne vijesti i proglasitelja milosne godine gospodnje. To odgovara Lukinu shvaćanju Isusova djelovanja.¹ Iz Nazareta će Isus, prema Luki, poći u Kafarnaum. Marko je Isusovu nastupnu propovijed smjestio u Galileju bez bliže oznake mjesta, a Matej u Kafarnaum, spomenuvši prethodno da je na putu kroz Galileju ostavio Nazaret i smjestio se u Kafarnaum, obalni grad na području Zabulonova i Neftalijeva plemena.

Matej i Marko dovode u vezu odlazak Isusov u Galileju, a donekle i početak javnog djelovanja, s hapšenjem Krstitelja. Marko ne povezuje uzročno hapšenje Krstitelja i Isusov nastup: »Pošto je Ivan bio zatvoren, dođe Isus u Galileju« (1,14). Matej naprotiv ova dva događaja izričito povezuje: »Kad je Isus čuo da je Ivan zatvoren, povuče se u Galileju« (4,12). Markov vremenski veznik »pošto« (*metà*) ne uključuje nikakvu misao uzročnosti. Ivan je pribilježio da je Isus izbjegavao Judeju zbog opasnosti za život (7,1). Stoga bi Matejeva i Ivanova tradicija značila da je Isus neko vrijeme djelovao zajedno s Krstiteljem, a kad je ovaj bio uhapšen, pažnja se protivnika usredotočila na Isusa koji je postajao sve poznatiji. Kafarnaum je bio prikladan za nesmetano djelovanje, jer je to bio pogranični grad na jezeru iz kojega je bilo lagano skloniti se u Betsaidu, na područje Filipa koji je slovio kao dobar i pravedan upravitelj.²

* Prvo poglavlje knjige *Biblijske teme o Crkvi*, koja bi imala izaći do konca ove godine.

¹ Usp. H. SCHURMANN: »Der Beginn der Verkündigung: Jesu Selbstoffenbarung in Nazareth Lk 4,16—30«, u svom djelu *Das Lukas-evangelium I*, Herder 1969, 225—244.

² W. GRUNDMANN: »Der Anfang der Geschichte Jesu« u svom djelu *Das Evangelium nach Matthäus*, Berlin 1971², 107—109.

Nastupom u Kafarnaumu Isus poziva na vjeru i obraćenje zbog prisutnosti kraljevstva Božjeg. Tema o kraljevstvu koje je na domaku proteže se kroz sve Isusovo djelovanje i propovijedanje. Stoga je propovijed u Kafarnaumu nastupna ne samo u smislu prve ili početne, nego programatske. Tu Isus najavljuje smisao svoga poslanja i počinje ostvarivati svoju zadaću: inauguracija kraljevstva. Tema o obraćenju svojstvena je Krstitelju u sinoptičkoj tradiciji. Matej je potpuno istim riječima sažeo Isusovu nastupnu propovijed (4,17) i onu Krstiteljevu (3,2). Da li je on Ivanu stavio u usta ono što je Isus propovijedao ili obratno? Ostali sinoptici ne bilježe među Ivanovim propovijedima temu o kraljevstvu. Zašto Matej već kod Ivanova nastupa najavljuje blizinu kraljevstva nebeskog? Da bismo na to odgovorili, valja pogledati sinoptičku tradiciju Ivanova propovijedanja te usporediti Isusa i Ivana u Matejevoj redakciji evanđelja.

Sinoptička tradicija o Krstiteljevoj propovijedi

Usporedba tekstova osvjetljava zajednički izvor sinoptičke tradicije o Ivanu i pokazuje Matejevu redakciju njegove propovijedi.

Mt 3,1—2

Mk 1,4

Lk 3,2—3

U ono vrijeme pojavi se Ivan Krstitelj propovijedajući u pustinji judejskoj: »Obratite se« — govorio je — »jer je blizu kraljevstvo nebesko!«

Pojavi se Ivan Krstitelj u pustinji propovijedajući krštenje u znak obraćenja za oprostjenje grijeha.

... progovori Bog u pustinji Ivanu, sinu Zaharijinu. I on običe svu jordansku pokrajinu propovijedajući krštenje u znak obraćenja za oproštenje grijeha.

Prema Marku i Luki Ivan propovijeda krštenje pokore u znak oprostjenja grijeha, a prema Mateju pokoru zbog blizine kraljevstva. Sva trojica se slažu da je judejska pustinja geografsko-povijesna sredina u kojoj je Ivan djelovao, ali je očito da pustinja ovdje nosi i teološko značenje.³ Pustinja je mjesto gdje se doživljava iskustvo ovisnosti o Bogu te kontaktira s nebeskim i paklenim moćima.

Zašto Matej izostavlja riječi »na oproštenje grijeha« kojima Marko i Luka označuju Ivanovo krštenje pokore? Mjesto Markova i Lukina izraza »krštenje pokore« (*baptisma metanoias*) on radije ističe pokoru kao cilj krštavanja a ne oprostjenja grijeha: »Ja vas krstim vodom u znak obraćenja (*eis metanoian*), ali onaj koji dolazi poslije mene jači je od mene ... On će vas krstiti »Duhom svetim i ognjem« (3,11). H. Thyen u novozavjetnim tekstovima o Krstitelju opaža jednu polemičku crtu pa zaključuje da su Ivanovi sljedbenici morali mesijanizirati svoga učitelja, dok su prvi kršćani inzistirali na tome da je Ivan preteča Mesijin. Iz toga razloga vjerojatno Matej učinak oprostjenja grijeha brižno

³ Usp. A. REBIC: »Die Wüste als theologisches Thema« u izvatku iz svoje disertacije *Das Auftreten und die Predigt Johannes des Täuflers*, Roma 1969, 50—54.

čuva tek za Isusovu smrt, jer o zadnjoj večeri Isus govori da se njegova krv proljeva za oprostjenje grijeha (26,28). Matej prema tome svjesno izbjegava prikazati Ivanovo krštenje kao djelotvorni sakrament za oprostjenje grijeha.⁴

Kako se u Ivanovu propovijed uklapa tema o blizini kraljevstva? Drugi sinoptici o tome šute. Neki se komentatori zadovoljavaju time da upozore na istu formulaciju Ivanove i Isusove propovijedi.⁵ Drugi ističu različitu intonaciju: Krstitelj prijeti srdžbom i sudom Božjim, traži obraćenje i obećaje spas, dok Isus najavljuje milosrđe Božje svima bez iznimke, ostvarenje volje Božje o spasenju svih i radi toga traži metanoju, preslaganje samog sebe pred novim Božjim zahvatom. A. Rebić, koji pobliže istražuje lik Krstitelja prema sinopticima, zaključuje da je temu o kraljevstvu Matej iz Isusove kateheze prenio i u Ivanovu: »Matej je to mogao sasvim dobro učiniti, jer je skori dolazak Jačega u kasnoj židovskoj apokaliptici bio povezan sa skorim dolaskom kraljevstva nebeskog.« Stoga bi izreka o kraljevstvu koje je na domaku bila najizvornije sačuvana u Markovoj redakciji Isusove nastupne propovijedi (1,15), odatle bi je Matej u 4,17 preradio najprije kao Isusovu propovijed, a zatim u 3,2 kao Ivanovu.⁶

R. Schnackenburg vidi u Ivanu oznake starozavjetnog proroka. Ako je govorio o kraljevstvu formalno, tada ga je morao naviještati u duhu Starog zavjeta u funkciji suda i spasenja, a ne u funkciji milosti. Oblačenjem Krstiteljeve poruke u Isusove riječi Matej bi želio postaviti u veliku blizinu i punu međusobnu harmoniju ova dva lika.⁷ Stoga bi Marko i Luka prenosili katehezu Ivana Krstitelja u formi izvornijoj od Matejeve, a Matejeva redakcija bila bi pokušaj izjednačenja Krstiteljeva i Isusova naučavanja.⁸

Zaustavimo se časak na sličnostima i razlikama između Krstitelja i Isusa prema Mateju.⁹

Sličnost se odnosi na njihove osobe i propovijedanje. Tako obojica upotrebljavaju prisposobu o sječi stabla koje ne daje dobar rod (3,10; 7,19). Ivan u prijentiji protiv farizeja i saduceja, Isus protiv lažnih proroka. Obojica nazivaju farizeje zmijskim porodom (3,7; 12,34; 23,33). Obojica stoje pred istim slušateljima i protivnicima. Isus predbacuje glavarima svećeničkim i starješinama da nisu vjerovali Ivanu (21,32) i nastavlja prisposobom o vinogradarima koji ubijaju gospodarova sina (21,33—45) u kojoj nagoviješta sličnost svoje sudbine s Ivanovom: obojica su neprihvaćeni proroci, Ivanu ne vjeruju, Sin će biti ubijen. Ivan biva optužen da ima vruga (11,18), Isus da s pomoću vruga izgoni zle duhove (9,34; 10,25; 12,24). Obadvojica žele ispuniti »svu pravednost« (3,15). Najzanimljivija sličnost u Ivanovu i Isusovu naučavanju jest upravo propovijed o metanoji i kraljevstvu (3,2; 4,17). Od propovjednika obraćenja Ivan je tu postao i propovjednik kraljevstva koje

⁴ H. THYEN: »Baptisma metanoias eis afësin hamartiôn«, u djelu *Zeit und Geschichte. Dankesgabe an R. Bulmann zum 80. Geburtstag*, Tübingen 1964, 97—125.

⁵ K. STAAB: *Das Evangelium nach Matthäus*, Würzburg 1951, 21. Također P. BONNARD: *L'Évangile selon Saint Matthieu*, Neuchâtel 1970, 30.

⁶ A. REBIĆ: »Die Täuferpredigt vom nahenden Himmelreich«, o. c. 65—67.

⁷ R. SCHNACKENBURG: *Gottesherrschaft und Reich*, Herder 1959, 60.

⁸ K. ROMANIUK: »Repentez-vous car le royaume de Dieu est tout proche. Mt 4,17 et par«, NTS 12 (1965—66), 259—269.

⁹ Oslanjam se na članak W. TRILLING: »Die Täufertradition bei Matthäus«, *Biblische Zeitschrift* N. F. 3 (1959), 271—289, osobito 282—287.

je na domaku, a Isus, koji je eminentni navjestitelj i graditelj kraljevstva postao je i propovjednik pokore. Matej je, preuzimajući Markovu tradiciju Isusove nastupne propovijedi (Mk 1,15), izostavio iz nje dva elementa: »vjerujte u evanđelje« i »ispunilo se vrijeme«. Pomicanje navještaja o kraljevstvu odrazilo se i na strukturu evanđelja. Obećanja prethode prijetnjama, vremenski i sadržajno, kod Ivana i kod Isusa. Govor na gori prethodi osudama, a unutar samog govora na gori blaženstva prethode prijetnjama. Slično kod obojice najprije je naviještanje zatim djelovanje. Nakon propovijedanja Ivan krštava, nakon naviještanja Isus djeluje (pogl. 5—7 i 8—9). Vrijedno je zapaziti da kod Marka 1,4 Ivan propovijeda krštenje, a kod Mateja on propovijeda kraljevstvo i dijeli krštenje. W. Trilling iz ove usporedbe zaključuje: »Ne otkriva se neki trag podvojenosti između Isusovih i Ivanovih učenika, nekog oštrog razračunavanja između dva tabora, polemike protiv kulta Ivana, kako se to nazrijeva iz Ivanova evanđelja. O kraljevstvu se govori iskreno kao da su on i njegovi učenici spadali među kršćane. Povijesno gledajući, iz toga bi slijedilo da Matejeva Crkva ne zna za konkurenciju neke Krstiteljeve zajednice.«¹⁰

Razlika između Krstitelja i Isusa upotpunjuje dobivenu sliku. Ivan ne zasjenjuje Isusa. Spomenuli smo već kako kod Mateja snagu oprastati grijeha nema Ivanovo krštenje nego krv Kristova. Isus je Jači (3,11) pa se Ivan skanjuje i krstiti ga (3,14). Iako je Ivan više nego prorok (11,9), iako nitko među rođenima od žene nije veći od njega, ipak je najmanji u kraljevstvu nebeskom veći od njega (11,11).

Iz tih sličnosti i razlika između Krstitelja i Isusa postaje razumljivo zašto je Matej propovijed o kraljevstvu stavio već Ivanu u usta. U tom svjetlu povod Isusova odlaska u Galileju i početka javnog djelovanja za Mateja ima ne samo kronološku nego i teološku važnost. Isus čuje da je Krstitelj uhapšen i odlazi u Galileju. Traži prostor za slobodnije djelovanje, ali i nastavlja proročko poslanje Krstiteljevo.

Metanoja i kraljevstvo Božje

Usporedimo sinoptičke tekstove o početku Isusova djelovanja u Galileji.

Mt 4,12—17	Mk 1,14—15	Lk 4,14—15
12 Kad je Isus čuo da je Ivan zatvoren, povuče se u Galileju.	14 Pošto je Ivan bio zatvoren, dođe Isus u Galileju.	Tada se Isus vrati silom Duha u Galileju, i glas o njemu puče po cijeloj okolici.
13 Ostavi Nazaret te ode da se nastani u Kafarnaumu, primorskom gradu na području Zabulonova i Neftalijeva plemena,		

¹⁰ W. TRILLING, art. c. 286.

14 da se ispuni što je rekao prorok Izaija:

15 »Zemlja Zabulonova i zemlja Neftalijeva, zemlja uz more i s onu stranu Jordana, poganska Galileja,

16 narod što je boravio u tmimi vidje svjetlo veliko; onima koji prebivaju u tamnom predjelu smrti zasja svjetlo.«

17 Od tada poče Isus propovijedati:

Tu je propovijedao radosnu vijest Božju.

»Obratite se, jer je blisko kraljevstvo nebesko!«

15 Govorio je: Ispunilo se vrijeme, blisko je kraljevstvo Božje. Obratite se i vjerujte u radosnu vijest!«

15 Učio je u njihovim sinagogama, i svi su ga slavili.

Prvo pitanje koje se kod usporedbe ovih tekstova nameće jest Lukina šutnja o metanoji i kraljevstvu na ovom mjestu. Zašto on ne citira Isusove riječi ni u Matejevoj ni u Markovoj verziji? Lukin stih 4,15 svakako se ne može uzeti kao parafraza Markova paralelnog mjesta, ali ni kao samostalna Luki vlastita tradicija.¹¹ Luka je svoje čitaoce obavijestio u 3,19 o hapšenju Ivana, još prije krštenja Isusova. Vrijeme je Krstiteljevo završeno, s Isusom počinje novo razdoblje povijesti spasenja. To Luka izričito kaže: »Do Ivana sežu Zakon i proroci. Od tada se naviješta radosna vijest o kraljevstvu Božjem« (16,16). Pa ipak Luka ne spominje kraljevstvo kao temu Isusove nastupne propovijedi. Možda zato što on ne daje programatsko značenje ovoj propovijedi kao Marko i Matej, jer je programatski nastup kod njega propovijed u Nazaretu 4,16—30.¹² Oni koji ističu Lukin brižljiv stil napominju da je on Ivana prikazao kao propovjednika pokore (3,3) pa nije želio ponavljati istu temu u Isusovu propovijedanju.¹³

Sada ćemo se ograničiti na Matejevu verziju Isusove nastupne propovijedi i pokušati odgonetnuti njezino značenje u kontekstu cijelog

¹¹ Usp. H. SCHURMANN, o. c. 242—244.

¹² W. TRILLING: »Die Botschaft vom Reiche Gottes (Mk 1,14—15)«, u svom djelu *Christusverkündigung in den synoptischen Evangelien*, München 1969, 40—63, osobito 41—42.

¹³ K. ROMANIUK art. c. 266—267; 268.

Matejeva evanđelja. Najprije bismo se morali zapitati zašto Matej izostavlja dva elementa iz Isusove propovijedi prema Markovoj verziji: »ispunilo se vrijeme« i »vjerujte evanđelju«. Paralela s propovijedi Ivana Krstitelja nije dovoljna, jer smo spomenuli da je Matej radije stavio u usta Ivanu Isusovu propovijed nego obratno.¹⁴ Vijest o punini vremena Matej je izrazio citatom iz SZ-a kojim ujedno dokazuje da Mesija dolazi iz Galileje, a ne iz Judeje. U izostavljanju poziva na vjeru u evanđelje Trilling vidi povijesnu situaciju iz koje je Matej pisao. U to vrijeme većina Židova, osobito njihovi službeni predstavnici, odbili su da prihvate Isusa kao Mesiju.¹⁵ Izostavljanje riječi »evanđelje« ili »radosna vijest« moglo je biti i radi sadržaja te riječi koju različito upotrebljavaju sva tri sinoptika. Današnja većina egegeta misli da je sadašnji tekst Markova evanđelja bio pisan prije od Matejeva i Lukina u ovoj formi kako ih Crkva danas posjeduje. Matej i Luka zavise od Marka. Što se tiče upotrebe riječi »evanđelje«, opaženo je na nekim paralelnim mjestima gdje Marko ima tu riječ, da je Matej i Luka izostavljaju. Čini se upravo zbog značenja riječi koje je kod njih nešto drukčije nego kod Marka. Marku *to euangelion* vrlo često znači Isusovu osobu. Tako na primjer kod Marka Isus govori: »Tko izgubi život svoj radi mene i Radosne vijesti, spasit će ga« (8,35). Mateju je »evanđelje« sinonim za Isusovu nauku. Stoga on često govori o evanđelju kraljevstva nebeskog i izostavlja termin »evanđelje« tamo gdje ga Marko u paralelnom tekstu donosi onda kada ovaj termin ne bi mogao označavati Isusovu nauku. Luki je taj izraz sinonim za Isusovo djelovanje i naučavanje.¹⁶ Naravno, ovo tumačenje vrijedi toliko koliko vrijedi hipoteza o Marku kao najstarijem evanđelju od kojega sadašnji grčki Matej i sadašnji Luka ovise. Tu hipotezu danas drži većina katoličkih i protestantskih bibličara. Poteškoća je u tome što je Markova verzija ovdje duža, a Marko je između ostalog i zbog svoje kratkoće proglašen najstarijim evanđelistom. Sa stanovišta kratkoće Matejeva bi verzija izgledala izvornija. Katolici koji se boje ili ne žele ulaziti u raspravu o izvornom obliku Isusove propovijedi pretpostavljaju da Isus nije svuda i uvijek ponavljao istu formulu nego je prema prilikama ponešto mijenjao, a od tih malih razlika ostao je trag u apostolskoj katezezi i odatle ušao u redakciju evanđelja.¹⁷

Prije nego pristupimo analizi pojedinih riječi iz Isusove nastupne propovijedi, valja se osvrnuti na tekstualnu poteškoću tog Matejeva mjesta. Neki kodeksi izostavljaju riječi »*Metanoete*« (obratite se) i »*gar*« (jer, naime, zaista).¹⁸ Tako bi Isus propovijedao samo prisutnost kraljevstva nebeskog, a ne i poziv na pokoru. J. Behm ovu tekstualnu razliku svodi na krivu refleksiju o razlici između Isusova i Krstiteljeva

¹⁴ Usp. također P. GAECHTER: *Das Matthäus-Evangelium*, Innsbruck 1963, 84.

¹⁵ W. TRILLING: »Die Botschaft vom Reiche Gottes«, o. c. 44.

¹⁶ K. ROMANIUK, art. c. 266; 268.

¹⁷ F. M. URICCHIO-G. M. STANO: *Vangelo secondo San Marco*, Torino 1966, 186.

¹⁸ Tekst je sačuvan u tri varijante:

a) *metanoete, engiken gar hē basileia tōn ouranōn* — svi veliki unicejalni kodeksi, većina minuskula, lekcionara i starih prijevoda;

b) *metanoete, engiken hē basileia tōn ouranōn* — palestinsko-sirski i koptsko-bohairski prijevod;

c) *engiken hē basileia tōn ouranōn* — Itala, sirsko-sinajski, sirsko-kuretonski prijevod, Justin, Klement, Origen, Viktor Antiohijski.

Usp. *The Greek New Testament*, Stuttgart 1968, 10. Također K. ALAND: *Synopsis quatuor evangeliorum*, Stuttgart 1968, 47.

propovijedanja.¹⁹ Oni pak koji razliku između Ivana i Isusa smatraju važnom skloni su proglasiti kasnijim dodatkom riječ »obratite se« u Isusovoj propovijedi ili eventualno Matejevim proširenjem.²⁰ Sigurno treba prihvatiti tekst kako ga prenose najstariji kodeksi, a izostavljanje teme o obraćenju u starim prijevodima i kod nekih grčkih otaca pomaže samo uočiti da je u Isusovoj propovijedi važniji indikativ o prisutnosti kraljevstva nego imperativ o obraćenju.

Vremenski prilog *tote* (tada) nalazi se u Mateju oko 90 puta, ali samo tri puta zajedno s prijedlogom *apo* (od, iza, poslije): 4,17; 16,21 i 26,16. Na našem mjestu i u tekstu iza Petrove ispovijesti, kada Isus počinje proricati svoju muku, smrt i uskrснуće, *apo tote* (od tada) dijeli Isusovo učenje u dva dijela, od kojih se prvi sastoji »uglavnom od javnog propovijedanja kraljevstva koje predstoji; drugi su dio pouke učenicima o njegovoj mucu kao nužnom preludiju za njegov dolazak i inauguraciju kraljevstva«. Tome pridonosi aorist »*erxato*« (poče) koji kod Mateja označuje ili početak jedne trajne radnje ili novi dio, novu fazu u izvještavanju.²¹

Glagol *kêrussein* (obznaniti, oglasiti, propovijedati) ima za objekt kod Mateja metanoju, evanđelje i kraljevstvo. Metanoja je u našem tekstu povezana s kraljevstvom kao i u Ivanovoj propovijedi. U 4,23 Isus obilazi galilejske sinagoge i propovijeda evanđelje o Kraljevstvu. Također u 9,35; a u 10,7 šalje apostole da propovijedaju Kraljevstvo koje se približilo. U 24,14 on proriče: »Ovo evanđelje o Kraljevstvu propovijedat će se po svem svijetu!« Samo u 26,13 objekt propovijedanja jest evanđelje u apsolutnom smislu. Luka i Marko imaju sva tri objekta propovijedanja kao i Matej.²²

Metanoein — *metanoia* su nazivi u kojima se susreće grčki pojam predomišljanja i kajanja s hebrejskim pojmom obraćenja i povratka Bogu saveza. Tema obraćenja postoji u helenizmu i u ranom kršćanstvu,²³ ali se sadržaj novozavjetne metanoje ne može izvoditi samo iz grčkih ili hebrejskih izraza koji su podloga novozavjetnom homonimnom izrazu. Novozavjetna je propovijed o metanoji slojevita: od one Krstiteljve do Isusove propovijedi o metanoji, koja je drukčija kod sinoptika, a drukčija kod četvrtog evanđeliste, preko propovijedi Petra i Pavla u Djelima apostolskim do posebnog sadržaja metanoje u Apokalipsi gdje se pojedine crkvene zajednice pozivaju na povratak prvotnoj vjernosti uz opomenu da nije u pitanju samo moralni život nego i vjera.²⁴

¹⁹ J. BEHM: *metanoëô*, ThWNT IV, 996, n. 154.

²⁰ G. D. KILPATRICK: *The Origins of the Gospel according to St. Matthew*, Oxford 1946, 90. Usp. također A. H. McNEILE: *The Gospel according to St. Matthew*, London 1915, 45 gdje autor ostavlja otvoreno pitanje treba li *metanoëite* smatrati kasnijim umetkom, ali mu je ova tekstualna varijanta dokaz da je u Isusovoj propovijedi naglasak na blizini kraljevstva.

²¹ A. H. McNEILE, o. c. 45.

²² Kod Luke 24,27 propovijedanje metanoje prošireno je riječima: »na oprostjenje grijeha«; 3,3 Ivan propovijeda krštenje metanoje; 4,19 Isus propovijeda milosnu godinu gospodnju; 8,1 Isus obilazi sela i gradove propovijedajući i evangelizirajući kraljevstvo Božje. Kod Marka Ivan propovijeda krštenje metanoje 1,4; Isus propovijeda evanđelje 1,14; šalje učenike da ga propovijedaju 13,10 i 16,15. Evanđelje je ovdje apsolutno upotrijebljeno. U 6,12 učenici, poslani od Isusa, propovijedaju metanoju.

²³ Usp. P. AUBIN: *Le problème de la «conversion». Etude sur un thème commun à l'hélenisme et au christianisme des trois premiers siècles*, Paris 1963.

²⁴ Usp. R. SCHNACKENBURG: »Die Typen der Metanoia-Predigt im Neuen Testament«, *Münchener theologische Zeitschrift* 1(1950) n. 4, 1—13. Tu autor razlikuje pet glavnih tipova novozavjetne propovijedi o metanoji: Krstiteljva, Isusova, propovijed prve Crkve u Dj. ap., Ivanova i Pavlova, metanoja u Apokalipsi.

Na dnu svih tipova starozavjetne i novozavjetne propovijedi o metanoji stoji židovski korijen *šub* koji znači odustajati, vraćati se, obratiti se i odvratiti se. Metanoja uključuje savezničku dimenziju između vjernika i Boga. Tako na našem mjestu Mt 4,17 kao i prije 3,2 nije dosta metanoju prevesti samo etimološki kao promjenu mentaliteta, predomišljanje, obraćenje. Obraćanje je moguće jer postoji savez s Bogom vjernim.²⁵

Isusova propovijed o metanoji prema sinoptičkoj tradiciji počinje indikativom o blizini kraljevstva i imperativom o obraćenju. Markova redakcija Isusove nastupne propovijedi počinje naime indikativom o ispunjenju vremena i prisutnosti kraljevstva pa zatim nastavlja imperativom: »Obratite se i vjerujte u radosnu vijest!« Matej je doduše stavio naprijed imperativ *metanoete* ali ga je riječcom *gar* podložio indikativu: »Približilo se kraljevstvo nebesko!« Tako je Isusov poziv na promjenu vezan uz proglas o prisutnosti kraljevstva. Metanoja je u funkciji kraljevstva Božjega. Ona je uz vjeru uvjet za ulazak u kraljevstvo. Svi tipovi novozavjetne metanoje polaze iz ove temeljne otvorenosti za kraljevstvo koje Isus naviješta i uprisutnjuje. R. Schnackenburg sintetizira odnos metanoje i kraljevstva: »Budući da je metanoja u NZ-u iznutra podređena naviještanju kraljevstva Božjeg, pojam je posebno vezan uz to naviještanje koje je opet u NZ-u uvjetovano nekim okolnostima, prije svega konkretnim časom povijesti spasenja. Ako je dolazak Kristov 'središte vremena', tada neposredno 'prije' (Ivan Krstitelj), 'danas' (ispunjenje vremena u Kristu) i neposredno 'nakon' (prva Crkva), koje istovremeno gleda pred sobom jedan novi vrhunac (parusiju), mora propovijedi davati posebno obilježje. Zahtjev za metanojom uokviren je tom konkretnom situacijom povijesti spasenja.«²⁶

Radi cjelovitosti spomenimo i druge elemente Isusove propovijedi o metanoji. On prijeti kaznom gradovima koji su slušali njegovo naviještanje i vidjeli čudesa pa se ne obraćaju (Mt 11,20—21). Bit će im o sudnjem danu suci Ninivljani koji su se obratili na Jonino propovijedanje, a tu je jedan viši od Jone (Lk 10,13; 11,32; Mt 12,41). Na nebu je veća radost zbog jednog grešnika koji se obrati nego zbog 99 pravednika kojima ne treba obraćenja (Lk 15,7.10). Isus napada licemjerne nazovipravednike koji misle da im ne treba pokora ni obraćenje. To osvjetljuje prisporobama o farizeju i cariniku (Lk 18,10—14) i o rasipnom sinu (Lk 15,11—32). Prijeti propašću svima koji se ne obrate (Lk 13,5). Traži od onih koji se odazivaju na poziv u kraljevstvo da se obrate i budu kao djeca (Mt 18,3; Mk 10,15). Još prije uskrsnuća šalje apostole da propovijedaju i zovu ljude na obraćenje (Mk 6,12), a iza uskrsnuća apostolima tumači Pisma o Mesiji koji je imao trpjeti, umrijeti i uskrsnuti da se u njegovo ime propovijeda obraćenje i oproštenje grijeha svim narodima (Lk 24, 46—47). Time Isusova propovijed o metanoji stoji na liniji starozavjetnih proroka i Krstitelja: odustajanje od grijeha i prijanjanje uz Boga. Uz prihvaćanje Boga Isus traži vjeru u radosnu vijest o kraljevstvu, vjeru u sebe kao Mesiju i pobornika Božje volje. Ovakve vjere ne traže ni proroci ni Krstitelj. Obraćanje

²⁵ P. BONNARD, o. c. 32.

²⁶ R. SCHNACKENBURG: »Die Typen der Metanoia-Predigt«, 2.

kakvo Isus traži nije samo povratak Bogu saveza nego odgovor na spajanje koje po Isusu počinje biti prisutno, djetinjje prihvaćanje kraljevstva Božjega. »U tom je smislu sama vjera metanoja, zapravo pozitivni elemenat u njoj. Metanoja je poslušnost prema glasu Božjem, volji Božjoj koja je sada u Isusu raspoznatljiva.«²⁷ Kako Isus traži djela dostojna obraćenja, metanoja je zadatak cijelog života na zemlji. Ne postiže se jednom zauvijek, nego se uvijek iznova prihvaća i ostvaruje. Ovu trajnost metanoje nagoviješta »glagolstvo ovog ključnog pojma NZ-a. Obratiti se znači obraćati se, trajno se usmjeravati i preusmjeravati prema svome cilju, Bogu. U samoj je riječi izrečen rast čovjekov u obraćenju.«²⁸ Poziv na obraćenje u Isusovoj nastupnoj propovijedi, povezan s viješću o kraljevstvu koje je prisutno, uključuje i odaziv na učenje. Odmah po završetku propovijedi obilazi Isus obalu jezera te poziva Petra i Andriju, Jakova i Ivana. Oni se odazivaju (4,18—22).

Glagol *engizo* znači približiti se komu ili čemu i to prostorno ili vremenski. U našem slučaju stoji perfekt pa se može prevesti s »približilo se« i s »došlo je«, jer grčki perfekt označuje radnju koja je u prošlosti započela a učinak joj traje u času govora o njoj.²⁹ Egzegete se razilaze u tome da li ovdje *engiken* treba shvatiti kao bliskost ili prisutnost kraljevstva. M. Black na temelju hebrejske ili aramejske podloge koja stoji ispod ovog grčkog glagola zaključuje da *engiken* ovdje treba prevesti s »došlo je«. Isus je govorio aramejski a služio se starozavjetnom religioznom tradicijom. Oni koji misle da *engiken* znači »došlo je« pozivaju se na paralelno mjesto Mt 12,28: »Ako ja uz pomoć Duha Božjega izgonim zle duhove, znači da je došlo (*efthasen*, aorist) k vama kraljevstvo Božje.« G. W. Kümmel, proučavajući upotrebu priloga *engys* i glagola *engizo* u novozavjetnim spisima, dolazi do zaključka da se u Mk 1,15, a odatle i u paralelnom tekstu Mt 4,17, govori o približenju kraljevstva Božjeg, ne o prisutnosti.³¹ Tako bi Isus navjestio neposrednu blizinu kraljevstva, ali još ne prisutnost.³² Sa stanovišta jezika i gramatike *engiken* može značiti »tu je« i »približilo se«, a stvarno značenje ovisi o tome što je Isus mislio pod kraljevstvom Božjim i kako je prva Crkva razumjela ovu Isusovu propovijed. Da li je naglasak na onome što je već tu, ispunjeno, ili na onome što je blizu ali još predstoji? Čini se da je ton na onome što je tu, prisutno, jer je vrijeme ispunjeno. To barem vrijedi za Markovu redakciju Isusove propovijedi.³⁴ P. Bonnard, usporedivši izreke o blizini kraljevstva, ovako ih parafrazira: »Kraljevstvo se je nebesko približilo tako da vas zahvaća te stavlja pred mogućnost i neizbježivu potrebu obraćenja.«³⁵

²⁷ R. SCHNACKENBURG, art. c. 6.

²⁸ B. DUDA: »Metanoja o metanoji (prilog obogaćenju penitencijalne evangelizacije)« BS ³⁸(1966), 14.

²⁹ Usp. M. ZERWICK: *Graecitas biblica*, Roma 1966, n. 285—289.

³⁰ M. BLACK: »The Kingdom of God Has Come«, *The Expository Times* 63 (1951), 289—290.

³¹ G. W. KÜMMELE: »Die Begriffe *engys* und *engizein*«, u svom djelu *Verheissung und Erfüllung*, Zürich 1956, 13—18.

³² Fr. MUSSNER: »Die Bedeutung von Mk 1,14f für die Reichsgottesverkündigung Jesu«, *Trierer theologische Zeitschrift* 66 (1957), 266—267.

³³ P. GAECHTER: *Das Matthäus-Evangelium*, 123.

³⁴ W. TRILLING: »Die Botschaft vom Reiche Gottes«, o. c. 46—47.

³⁵ P. BONNARD, o. c. 33.

Kraljevstvo nebesko je Matejev vlastiti izraz u sinoptičkoj tradiciji.³⁶ Marko i Luka govore *kraljevstvo Božje*. Kod Mateja izraz dolazi u ovom obliku 32 puta, od toga 14 puta u odlomcima koji su Mateju vlastiti. Uz to on upotrebljava izraz *kraljevstvo Božje*, zatim *Očevo*, *Sina čovječjeg*, *tvoje*.³⁷ Tako u Mateju riječ *kraljevstvo* s različitim oznakama dolazi oko 50 puta, kod Luke 39, kod Marka 15, kod Ivana 5. Oko dvije trećine Matejevih mjesta nema paralele kod Marka i Luke. Po važnosti teme i čestoj upotrebi izraza Matejevo se evanđelje može nazvati evanđeljem *kraljevstva Božjeg*.³⁸ Riječ *basileia* znači *kraljevanje*, *kraljevinu*, *kraljevstvo*, *kraljevsku vlast* i *moć*. *Kraljevstvo Božje* i sinonimni novozavjetni izrazi znače *spasiteljsko Božje djelovanje* u odnosu na ljude te dobivaju svoje objašnjenje iz objašnjenja soteriologije u propovijedanju Isusovu i njegovih apostola. *Božje je kraljevstvo srž svega propovijedanja Isusova*.³⁹

Da li je Isus pretežno upotrebljavao izraz »Božje« ili »nebesko« kraljevstvo? Vrijedno je uočiti da njegovi slušači nisu iznenađeni temom o kraljevstvu na kojem Isus toliko inzistira. To znači da je pojam kraljevstva Božjeg bio poznat. To je starozavjetni motiv o Bogu koji je kralj svijeta time što ga je stvorio i što svijet i dalje o njemu ovisi (Ps 96; 98). On je posebno kralj Izraela, svoga naroda koji je izveo iz ropstva u slobodu, s njime sklopio savez i učinio ga »kraljevstvom svećenika, svetim narodom« (Izl 19,6). Božje se kraljevstvo nad Izraelom očituje po tome što prebiva među svojim vjernicima (Ps 48,3; Jr 8,19) te ih vodi, štiti i okuplja kao pastir svoje stado (Ps 80; Ez 34). Uspostavom monarhije kralj u Izraelu postaje organ teokracije utemeljene na savezu s Bogom, po njemu Bog upravlja svojim narodom. U doba nacionalnog rasula u sužanjstvu počinje rasti želja za obnovom savezničke vjernosti i podložnosti Bogu, a najradosnija vijest koju proroci imaju poručiti potlačenima jest da njihov Bog kraljuje (Iz 52,7). Od tada u Izraelu nastaje slutnja i čežnja da se kraljevstvo Božje obnovi i protegne na sav svijet.⁴⁰ Isus je stoga našao u svome narodu pojam kraljevstva Božjega, preuzeo ga, produbio, proširio i ispunio novim sadržajem.⁴¹ U rabinskim spisima upotrebljava se izraz *kraljevstvo nebesko* i *kraljevstvo Božje* (*malkut šamaim*, *malkut Jahve*). Oba izraza stvarno kažu isto. To je gospodstvo koje Bog izvršava nad svojim priznavateljima po objavljivanju svoga imena i svoje volje.⁴² *Kraljevstvo Božje* s jedne strane uključuje Božju moć i brigu nad ljudima, a s druge prihvaćanje Božjih zapovijedi. Rabini uče da Izraelac prihvaća kraljevstvo Božje kad god moli biblijsku molitvu »Čuj Izrael — *šema Israel*« (Pnz 6,4—9; 11,13—21; Br 15,37—41).⁴³ Na temelju zabrane upotrebe imena Božjega u Izraelu i nekih opisnih izraza u evanđeljima, J. Schmid drži za sigurno da je Isus upotrebljavao izraz »nebesko«, a ne »Božje« kraljevstvo. Marko i Luka bi se ovog izraza odrekli

³⁶ W. TRILLING: *Das wahre Israel. Studien zur Theologie des Matthäusevangelium*, Leipzig 1964, 143.

³⁷ W. G. THOMPSON: *Matthew's Advice to a Divided Community*, Rome 1970, 74—75.

³⁸ Usp. M. D. STONEHOUSE: »The Son of Man and the Coming of the Kingdom« u svom djelu *The Witness of Matthew and Mark to Christ*, London 1944, 226—258, osobito 228.

³⁹ K. L. SCHMIDT: *basileia*, ThWNT I, 584.

⁴⁰ R. DEVILLE-P. GRELOT: »Kraljevstvo Božje u SZ«, RBT, 440—444.

⁴¹ STRACK-BILLERBECK I, 180.

⁴² STRACK-BILLERBECK I, 172.

⁴³ STRACK-BILLERBECK I, 173.

iz obzira prema svojim nežidovskim čitaocima, jer su riječ mogli krivo razumjeti; čitaocima židovskog porijekla ona bi imala biti sasvim jasna.⁴⁴ Ovo se protivi činjenici da sam Matej donosi 4 puta izraz kraljevstvo Božje.⁴⁵ Teško je ustanoviti da li je Matej već našao u zajednici koja je prenosila Isusove riječi i djela izraz »nebesko« ili ga je on sam uveo redigirajući svoje djelo. Isto je tako teško ustanoviti koji je izraz Isus upotrebljavao, da li samo »Božje« ili »Božje« i »nebesko«. Oba su izraza paralelna i u biti sadrže isto. Možda je u izrazu »nebesko« neka nijansa na porijeklu spasiteljskog djelovanja Božjeg u svijetu: ono dolazi s neba, kao dar, a ne od ljudi. Odatle bi glavno značenje *basileia* bilo *vladavina*, kraljevanje Božje, ne kraljevina.⁴⁶ Riječ u sebi uvijek uključuje čin vladanja i ono nad čim se vlada. Stoga u njemačkom dvostruki prijevod *Gottesherrschaft* i *Gottesreich*, u francuskom *regne* i *royaume de Dieu*.

Isus sam razjašnjava smisao svoje izreke o blizini kraljevstva te odatle i pojam kraljevstva. Ozdravivši čovjeka koji je bio opsjednut, slijep i nijem, on u polemici s farizejima kaže: »Ako ja uz pomoć Duha Božjeg izgonim zle duhove, znači da je došlo k vama (*eftasen ef hymas*) kraljevstvo Božje« (Mt 12,28). Isti izraz kod Lk 11,20. Na primjeru ozdravljenog koji je iščupan ispod vlasti sotone i oslobođen bolesti od koje je patio, Isus dokazuje prisutnost kraljevstva u kojem Bog spašava. Po Isusovoj osobi i djelovanju moć je Božja zahvatila ljude, one koji se otvaraju za njegovo djelovanje kao i one koji su dostatni sami sebi. Odsada kraljevstvo nije samo predmet čežnje i očekivanja, nego predmet uočavanja i vjerovanja po Isusu i u Isusu.⁴⁷ Kraljevstvo ima prerasti granice historijskog Izraela (Mt 8,11), otvoreno je svim narodima. Ono je kod Mateja ukorijenjeno na zemlji, ali ima rasti i postati baština onih koji ulaze u vječni život.

Sedam parabola o kraljevstvu koje Matej donosi u 13. poglavlju ima na početku ustaljenu formulu: »Kraljevstvo je nebesko kao ...« One pokazuju konkretnost i zemaljsku ukorijenjenost kraljevstva, do koje je Mateju posebno stalo. To se osobito vidi iz prispodobе o vinnogradnicima ubojicama 21,33—43, u kojoj je istaknuta potreba donošenja plodova i dodan r. 43, koji nemaju Mk i Lk: »Tako će vam se oduzeti kraljevstvo Božje i dati narodu koji rađa njegovim rodом.« Matej svojom verzijom naglašuje da je početak novog univerzalnog naroda Božjeg vezan uz sudbinu onoga koji govori, svjestan da je pred njim smrt i uskrsnuće. Kraljevstvo koje će biti oduzeto ovdje bi bio Isus osobno.⁴⁸ Matej naglašava važnost donošenja plodova za posjedovanje kraljevstva. Čovjek može težiti za kraljevstvom samo tako da se ovdje i sada podloži volji Božjoj i živi po njegovoj pravdi. Mateju je kraljevstvo način kako Bog djeluje u svijetu. Znao je za univerzalnu misiju

⁴⁴ J. SCHMID: *Das Evangelium nach Markus*, Regensburg 1958, 32. IDEM: *Das Evangelium nach Matthäus*, Innsbruck 1959, 71.

⁴⁵ Mt 12,28; 19,24; 21,31.43. Prvi tekst ima paralelu Lk 11,20; drugi Mk 10,25 i Lk 18,25. Uz to valja imati na umu da Matejev izraz kraljevstvo *nebesko* ima 6 puta paralelu kao kraljevstvo Božje kod Marka i Luke: Mt 4,17 = Mk 1,15; Mt 13,11 = Mk 4,11 = Lk 8,10; Mt 13,31 = Mk 4,30 = Lk 13,18; Mt 18,3 = Mk 10,15 = Lk 18,17; Mt 19,14 = Mk 10,14 = Lk 18,16; Mt 19,23 = Mk 10,23 = Lk 18,24.

⁴⁶ K. L. SCHMIDT: *basileia*, ThWNT I, 582—583.

⁴⁷ P. BONNARD, o. c. 181.

⁴⁸ Usp. X. LEON-DUFOUR: »La parabole des vigneronns homicides« u svom djelu *Etudes d'Évangile*, Paris 1965, 304—344.

Uskrslog 28,16—20, ipak je djelovanje zemaljskog Isusa ograničio na povijesni Izrael (15,24.26). Slično je i kraljevstvo projicirao na zemlju, iako je znao za novu orijentaciju kraljevstva po uskrsnuću Isusovu. Matej pokazuje tendenciju da ne lomi između starog i novog, zemaljskog i nebeskog. Snaga mu je kraljevstva u vršenju volje Božje na zemlji, jer se pod slikom kraljevstva prikazuje Božje djelovanje u ovom i budućem svijetu. Možda stoga što opaža razliku između života kršćanske zajednice svoga vremena i Isusove poruke. Stoga zahvaća natrag za porukom spajajući je s novom stvarnošću koju je Bog postavio Isusovom smrću i uskrsnućem.⁴⁹

Egzegete raspravljaju da li je kraljevstvo Božje strogo buduće ili sasvim realizirano Isusovim ministerijem ili pak »buduće ali već označeno i posebno otvoreno Isusovim ministerijem«. ⁵⁰ Ono je složena stvarnost koja sadrži elemente sadašnjosti i budućnosti, stvarnost koja stoji nadohvat već sada i ovdje, ali ne završava ovdje. Kako je Bog koji stvara i spašava svijet temelj povijesti, njegovo je kraljevstvo cilj svijeta i događanja, cilj koji se u biblijskom optimizmu ostvaruje uz odaziv ljudi, ali i unatoč opiranju ljudi. Kod Mateja kraljevstvo Božje ne znači prvenstveno kraljevanje ili vlast Božju nad svijetom, nego puninu spasenja.⁵¹ P. Gaechter ovako sažima novozavjetni pojam kraljevstva nebeskog: »Kraljevstvom nebeskim trebamo dakle smatrati povezivanje čovjeka s Bogom, koje svoj izvor ima sasvim u Bogu, počinje se ostvarivati u ovom vremenu i razvija se poput nekog organizma prema punini posljednjih vremena. U tom se povezivanju odjelotvoruje očinska ljubav Božja nad onima koje tako poziva i koji konačno tako dospijevaju u radost vječnog života. Ovim dioništvom na vječnom životu potpuno se ostvaruje jednako Božji suverenitet kao i Božje očinstvo.« Smisao Isusove tvrdnje u nastupnoj propovijedi jest da se u njemu prvi puta u povijesti potpuno ostvaruje kraljevstvo Božje, jer je došao da u svemu ispunja volju Božju, Božji plan o svijetu. On je osoba Božjeg vladanja svijetom, u njemu kraljevstvo postaje stvarnost.⁵²

Crkva u hodu i kraljevstvo Božje

Iz prispodoba o rastu kraljevstva koje je poput sjemena, kvasca i zrna gorušičnog naslućuje se da treba proći neki povijesni razmak između početka kraljevstva u Isusovoj osobi i njegova dovršetka u eshatološkoj gozbi na koju će se okupiti oni koji se odazivaju (Mt 8,11; 22,2—10 i dr.). Vrijeme razvoja jest vrijeme između Isusova uzašašća i njegova ponovnog dolaska. To je vrijeme naviještanja radosne vijesti o kraljevstvu, vrijeme svjedočenja, vrijeme Crkve.⁵³ Razumljivo je da se nameće pitanje odnosa između Crkve koja na putu ljudskom i zemaljskom obavlja svoje poslanje i kraljevstva Božjeg koje je centralna

⁴⁹ H. FLENDER: *Die Botschaft Jesu von der Herrschaft Gottes*, München 1968, 48—51.

⁵⁰ P. BONNARD: o. c. 422.

⁵¹ W. GRUNDMANN: *Das Evangelium nach Matthäus*, Berlin 1971, 106—107.

⁵² P. GAECHTER: o. c. 128.

⁵³ R. DEVILLE-P. GRELOT: »Kraljevstvo Božje u NZ«, RBT, 444—449. Usp. također H. SCHLIER: *Die Zeit der Kirche*, Herder 1962.

⁵⁴ H. GEIST: »Jesusverkündigung im Matthäusevangelium«, u djelu *Jesu in den Evangelien*, Stuttgart 1970, 121—122.

tema Isusova propovijedanja. Ograničavamo se samo na Matejev aspekt Crkve i kraljevstva u okviru naše teme.

Prispodoba o kukolju u pšenici i mreži punoj svakakvih riba nagoviještaju zemaljsku ukorijenjenost kraljevstva. One se ujedno odnose na zajednicu onih koji su povjerovali i odazvali se na vijest o kraljevstvu, na Crkvu na zemlji. Ona kod Mateja nije zajednica savršenih i već spašenih nego zajednica vjernika koji će biti suđeni po plodovima (13,23; 21,43). Crkva se stoga ne može poistovjetiti s kraljevstvom, ali ni sasvim od njega lučiti. Kao zajednica pozvanih u kraljevstvo ona je vidljivi znak kraljevstva koje je započelo i raste.⁵⁴

Najdirektniji Matejev tekst o odnosu Crkve na zemlji i kraljevstva nebeskog jest Isusovo obećanje Petru u 16,18—19 u kojem Isus odgovara na Petrovu vjeroispovijest. Tu je riječ o Crkvi koju će Isus zidati na Petru-Stijeni i o ključevima kraljevstva nebeskog koje će mu dati da omogućuje i olakšava ljudima ulazak u kraljevstvo. Paralelni tekstovi Mk 8,27—30 i Lk 9,18—20 donose Petrovu vjeroispovijest, ali ne i Isusovo obećanje. Matejev bi se tekst mogao razrađivati sa stanovišta njemu vlastite tradicije za koju ne znaju Marko i Luka ili sa stanovišta redakcije u kojoj Matej teolog slobodnim proširivanjem prikaza tumači vjeru zajednice o Crkvi i kraljevstvu. Ovdje se ne postavlja prvenstveno pitanje dokumenata ili izvora kojima se Matej poslužio nego njegova nastojanja da razumije i rastumači Isusovo djelo i Isusovu osobu. Semitizmi u ovom odlomku pokazuju tragove aramejskog izvora i palestinskog porijekla ove Isusove izreke. Tu Isus spominje usporedno gradnju Crkve i ključeve kraljevstva nebeskog. *Vrata paklena* su slika za hebrejski pojam *šeola* koji označuje podzemno prebivalište mrtvih ali i sile zla koje iz podzemlja provaljuju te vrebaju na žive.⁵⁵ Crkva koju neće razoriti vrata *šeola* bit će dorasla da se u onom koji je na Petru-Stijeni gradi odupire sila zla.⁵⁶ Metaforu o ključevima kraljevstva najispravnije ćemo razumjeti pomoću drugog Matejeva mjesta gdje Isus napada književnike i farizeje što pred ljudima zatvaraju vrata kraljevstva nebeskog, sami ne ulaze niti drugima dopuštaju da uđu (23,13). Luka je još jasnije formulirao tu Isusovu prijetnju: »Ja o vama, učitelji Zakona, jer ste odnijeli ključ spoznanja! Vi sami ne uđoste, a onima koji htjedoše ući, zapriječiste« (11,52). Svojim nemogućim zahtjevima farizeji obeshrabruju ljude koji su željni kraljevstva i spremni na djela koja su znak vjernosti kraljevstvu, a oni sami ne ulaze u kraljevstvo jer ne prakticiraju ono što naučavaju.⁵⁷ Funkcija će ključeva u Crkvi biti da ljudima omogućuje i olakšava pristup u kraljevstvo. Ovdje se vidi da Crkva zemaljska i povijesna nije kraljevstvo nebesko, ali je s njime usko povezana. Budući da Crkvu sačinjava zajednica učenika koje Isus šalje da naviještaju radosnu vijest o kraljevstvu, da ljude čine njegovim učenicima i da krštavaju one koji povjeruju, Crkva bi se mogla nazvati zemaljskim organom ili institucijom kraljevstva nebeskog.⁵⁸ Vrijedno je istaknuti mogućnost oprostjenja grijeha u Crkvi (Mt 16,18; 18,18; Iv 20,23) s obzirom na odnos Crkve i Kraljevstva. Isus

⁵⁴ J. M. FENASSE-J. GIBLET: »Pakao i podzemlje«, RBT, 815—819.

⁵⁵ O. da SPINETOLI: *Matteo. Commento al »Vangelo della Chiesa«*, Assisi 1971, 387—388

⁵⁷ P. BONNARD: o. c. 338.

⁵⁸ K. STAAB: o. c. 27.

se je sam pozivao na svoja čudesa i opraštanje grijeha kao znakove spasenja koje je došlo, kao dokaze djelotvorne prisutnosti kraljevstva Božjeg. Prenošenjem vlasti opraštanja grijeha na Crkvu kroz povijest Isus omogućuje produživanje spasiteljskog djelovanja Božjeg u svijetu. Time je Crkva zajednica onih koji se odazivaju na evanđelje o kraljevstvu ali su svjesni svoje slabosti i znaju da se ne mogu jednom zauvijek obratiti pa osjećaju potrebu uvijek novog izmirenja s Bogom i ponizno čekaju eshatološku puninu kraljevstva u kojem će Bog svakome dati po njegovim zaslugama.

Odnos između Crkve i Kraljevstva sličan je odnosu između Isusova zemaljskog djelovanja i kraljevstva Božjeg. Kraljevstvo je središte Isusova propovijedanja i djelovanja, ali ono nije dovršeno Isusovim povijesnim nastupom. Tako i Crkva u hođu dobiva svoj smisao iz svoje podređenosti budućem kraljevstvu Božjem. Samo pripadanje zemaljskoj Crkvi ne garantira ulazak u eshatološko kraljevstvo Božje. Zato Crkva »vjerno vršeci Isusove zapovijedi ljubavi, poniznosti i samozataje, prima misiju da navješćuje Kristova i Božje Kraljevstvo i da ga instaurira u svim narodima te postavlja klicu i početak toga Kraljevstva na zemlji. Međutim, dok ona polagano raste, teži za savršenim Kraljevstvom i svim svojim silama nada se i želi da se sa svojim Kraljem sjedini u slavi« (LG 5,2).

Zaključak

Isusova je nastupna propovijed prema redakciji Marka i Mateja programatski logion otvorenja,⁵⁹ koji svoj *Sitz im Leben* ima u Isusovoj katehezi i u katehezi prve Crkve.⁶⁰ Marko bi u 1,15 sačuvao oblik najbliži izvoru, odatle bi Isusovu propovijed Matej preradio u 4,17 i radi svoje tendencije da ne suprotstavlja nego harmonizira Krstitelja i Isusa stavio bi Isusovu propovijed i Krstitelju u usta 3,2. Mt 12,28 i Lk 11,20 bili bi ključ za razumijevanje blizine kraljevstva koje Isus najavljuje u svojoj nastupnoj propovijedi. Njegova djela kojima ljude ozdravlja, oslobađa od vlasti sotone i oprašta grijeha, znak su prisutnog kraljevstva. Metanoja je u njegovoj prvoj propovijedi podređena evanđelju o kraljevstvu. On traži otvaranje za ono što Isus naviješta i vjerovanje u Isusa. Novost Isusove poruke uključuje potrebu obnove onoga koji poruku prima.⁶¹

Kraljevstvo Božje kod Mateja više je spasenje koje Bog dariva nego kraljevanje u zemaljskom i ljudskom smislu riječi. Crkva je zajednica onih koji kraljevstvo očekuju, svjedoče i naviještaju. Propovijed o Kraljevstvu važna je za novozavjetnu nauku o spasenju, Kristu i Crkvi. Odatle bi oni koji katehiziraju ili propovijedaju o Isusovoj propovijedi morali povezivati indikativ o kraljevstvu s imperativom o metanoji nastojeći pitati se što znači obraćenje tada i sada; što znači kraljevstvo Božje vjernicima u doba careva i monarhija, a što bi trebalo značiti vjernicima u doba izabranih vladara i republika.

⁵⁹ Fr. MUSSNER: art. c. 268.

⁶⁰ W. TRILLING: »Die Botschaft vom Reiche Gottes«, o. c. 52.

⁶¹ B. RIGAUX *L'Evangile du Royaume. Commentaire sur l'Evangile selon Saint Matthieu*, Genève 1956, 42.

LITERATURA

M. BLACK: *The Kingdom of God has Come*, The Expository Times 63 (1951), 289—290.

B. DUDA: *Metanoja o metanoji (Prilog obogaćenju penitencijalne evangelizacije)*, BS 39(1969), 7—21.

H. FLENDER: *Die Botschaft Jesu von der Herrschaft Gottes*, München 1968.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Auftretenpredigt Jesu in Kapernaum (Mt 4,17) ist ein programmatisches Eröffnungslogion, das seinen »Sitz im Leben« in der Katechese Jesu sowie in der der Urkirche hat. Matthäus-Redaktor hat aus seiner Markus-Quelle 1,15 das erste (»erfüllt ist die Zeit«) und das vierte (»glaubt an das Evangelium«) Glied weggelassen, weil er den Hinweis auf die Erfüllung der Zeit schon in dem vorausgedehnten Zitat 4,14—16 gebracht hat und weil bei ihm das Evangelium-Begriff ist verschieden von dem des Markus. Markus hat den Indikativ von nahendem Gottesreich durch den Imperativ-Ruf beleuchtet, während dieser Ruf bei Matthäus durch die Ansage des Nahekommens des Königtums begründet wird. Matthäus hat die Jesu Predigt 4,17 auch in den Mund des Täufers 3,2 gelegt, wovon man vermutet, dass die Kirche des Matthäus keine Konkurrenz einer Taufgemeinde kannte.

Die Metanoia ist in der Jesu Predigt der Werkündigung des Himmereiches zugeordnet. Sie ist eine Antwort auf die grosse Heilstat Gottes, das er durch Jesus beginnt. Bei Markus wird der Begriff *metanoein* durch den Begriff *pisteuein* interpretiert. Umgekehrt ist also die gläubige Annahme nicht bloss der Botschaft Jesu, sondern die Annahme Jesu selbst. *Enkigen* kann bedeuten: »ist nahegekommen, ist da, ist gekommen«. Das Nahekomen des Königtums ist am besten in Mt 12,28 und Lk 11,20 illustriert, wo Jesu heilbringendes Wirken zu Zeichen des gekommenen Gottesreiches wird.

Das »Himmelreich« ist ein Sondergut des Matthäus in der synoptischen Tradition. Bei Matthäus bedeutet es sowohl Gottes Vaterschaft und Liebe wie Gottes Souveränität. Der Sinn Jesuverkündigung in 4,17 ist der, dass Jesus damals der Herrschaftsbereich Gottes war, dass er gekommen war, um Gottes heilbringenden Willen in allem zu erfüllen. In 16,18f nennt Jesus das Himmelreich und die Kirche nebeneinander, doch ohne die Möglichkeit, sie gegenseitig zu vertauschen. Die Gemeinde Jesu im Lichte seiner Botschaft von dem Himmelreich empfängt ihren Sinn durch ihre Zugeordnung zum eschatologischen Gottesreich. Die Glieder der Kirche werden zu Mitarbeitern am Gottesreich. Die Gehörigkeit zur Kirche garantiert nicht die Aufnahme in das kommende Reich, wenn sich ihre Glieder durch die Befolgung des Gottes Willen nicht bewähren.